

nia, ktoré podávajú konkrétny, vedecky viac alebo menej pravdivý obraz skutočnosti, vyjadrujú teda v marxistickom chápaní „jednotu rozmanitostí“.

Hoci máme možnosť posudzovať dve práce arménskych vedkýň a konštatovať značné rozdiely v charaktere ich spracovania (hutne, úzko zameranom a široko koncipovanom, zložito štruk-

túrovanom), v oboch prípadoch sa nielen rozvíja a zhŕňa sila marxistickoleninskej teórie spoločnosti, ale tiež nastoľuje mnoho nových, podnetných a objavných súvislostí. Už z toho dôvodu si myslíme, že môžu byť prínosom pre prácu a výskum tak filozofov, ako aj sociológov na našom spoločenskovednom fronte.

Vladimír Andrešek

OTÁZKY SVETONÁZORU A SPOLOČENSKEJ PRAXE STÁLE AKTUÁLNE

E. DUDA: Svetonázor, veda, spoločenská prax. Bratislava 1980. 176 s.

„Úsilie strany, celej ideologickej oblasti smeruje k tomu, aby sa nášmu človeku vedecký svetonázor stal vlastný, aby mu pomáhal rozumieť tendenciám spoločenského vývoja, udalostiam doby a na základe hlbokého vnútorného presvedčenia účinne sa zúčastňoval na historickom diele výstavby socializmu.“ (1, s. 8) To sú myšlienky, ktoré akcentoval XV. zjazd KSČ, myšlienky, ktoré slúžia ako vstup do problematiky obsahovo hutnej práce Emila Duda *Svetonázor, veda, spoločenská prax*, vydanej nakladateľstvom Orbis r. 1980.

Autor v práci (a svedčí o tom i sám názov) nielen teoreticky zdôraznil stále aktuálnu potrebu neustáleho rozpracúvania svetonázorových otázok, potrebu, ktorá je podľa neho determinovaná „zostrením ideologického boja medzi svetom socializmu a kapitalizmu“ (1, s. 10), ale spracoval a filozoficky zdôvodnil širokú škálu aktuálnych otázok svetonázoru vo vedách i v spoločenskej praxi, otázok humanizmu, morálky a v neposlednom rade i významu vedeckého svetonázoru pri budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti.

V úvodnej časti práce E. Duda pregnantne vymedzuje rozdiel medzi vedeckým obrazom sveta a vedeckým

svetonázorom, konštatujúc, že „vedecký obraz sveta je v podstate syntetická, systemizovaná a ucelená predstava o svete v určitej etape vedeckého poznania. Je to teoretický model štruktúry vlastností a zákonitostí sveta, veľmi zložitý a dynamický útvar, ktorý sa konštruuje na báze čiastkových obrazov sveta jednotlivých vied. Jadrom vedeckého obrazu sveta je parciálny obraz sveta tej vedeckej disciplíny, ktorá má v rozvoji vied vedúce postavenie. Pretože vedecký obraz sveta odráža nielen čiastkové, ale i všeobecné zákonitosti bytia a poznania, buduje sa za účasti filozofie a tá sa stáva metodologickým základom jeho formovania.“ (1, s. 15)

Konfrontujúc vedecký obraz sveta v zmysle panoramatického videnia sveta s vedeckým svetonázorom, autor podotýka, že „človek si nevypracúva len panoramatické videnie sveta, ale určuje si predovšetkým vzťah k nemu, utvára si názor o ňom [podč. A. K.]; ak vedecký obraz predovšetkým systemizuje poznatky o svete, potom svetonázor vyjadruje miesto človeka vo svete a jeho postoj k svetu.“ (1, s. 15)

Vzhľadom na to, že vedecký svetonázor sa nevyčerpáva iba poznatkovou sférou, ale na jeho štruktúre par-

ticipujú rovnakou mierou hodnoty, normy, city, presvedčenie i praktické konanie, je možné v zásade súhlasiť s názorom, že „svetonázor nie je iba názor na svet, ale určitá forma sebauvedomenia človeka, jeho miesta a úlohy v okolitej skutočnosti, v premennej teórii na čin, v realizácii sociálnopolitických ideálov“. (1, s. 15—16)

Nemalý význam vo vzťahu k svetonázoru má filozofia. Súhlasíme s názorom autora, že „filozofia je teoretickým základom, jadrom, okolo ktorého sa sústreďuje celý obsah vedeckého svetonázoru; miesto filozofie v obsahu svetonázoru charakterizuje predovšetkým to, že ho teoreticky vyjadruje a zdôvodňuje“. (1, s. 16) E. Duda nepovažuje pojmy filozofia a svetonázor za ekvivalentné. Veľmi explicitne danú okolnosť vyjadruje slovami, že medzi svetonázorom a filozofiou sú určité odlišnosti — „spája ich skutočnosť, že sú odrazom prírodných a spoločenských procesov, určujú ich triedne záujmy a stupeň rozvoja spôsobu výroby a vedy. Rozdiel medzi nimi spočíva zasa v tom, že filozofia je predovšetkým teoretickým vzťahom ku skutočnosti, zatiaľ čo svetonázor je najmä vecou praktického postoja človeka k svetu.“ (1, s. 18) Znamená to, že marxisticko-leninský svetonázor sa neobmedzuje iba čistou teóriou, ale je vyjadrením ideovo-praktického postoja človeka k okolitému svetu i k sebe samému, je činiteľom, ktorý integruje poznatky, činy a postoje človeka, umožňujúc tak pochopiť rôzne stránky vzájomných vzťahov človeka a okolitého sveta.

E. Duda v ďalších častiach práce venuje pozornosť hlavným črtám vedeckého svetonázoru a spôsobu ich formovania. (1, s. 40—73) Konštatuje, že „základnými metodologickými črtami a požiadavkami vedeckosti marxisticko-leninského svetonázoru je objektívnosť, konkrétnosť a všestran-

nosť“. (1, s. 41) Jednotlivé črty autor analyzuje a za veľmi dôležitú charakteristickú črtu marxisticko-leninského svetonázoru považuje straníckosť a triednosť. „Vedecký a objektívny marxisticko-leninský svetonázor sa zároveň vyznačuje vysokou straníckosťou, principiálnosťou a triednym vedomím. Straníckosť je jeho najdôležitejšou obsahovou charakteristikou a metodologickým princípom. Zabezpečuje mu vedeckú objektívnosť, tvorivú aktivitu a praktickú účinnosť.“ (1, s. 42) Neutrálnosť, nestraníckosť, takú typickú pre buržoázne typy svetonázorov, autor kritizuje slovami V. I. Lenina, ktorý hovorí, že „nestraníckosť v buržoáznej spoločnosti je len pokryteckým, maskovaným, pasívnym výrazom poslušnosti k strane sýtych, k strane vládnúcich, k strane vykorisťovateľov. Nestraníckosť je buržoázna idea. Straníckosť je idea socialistická.“ (2, s. 64)

Tretia časť práce rieši otázky podstaty idealistického svetonázoru a jeho dôsledkov vo vedách a spoločenskej praxi. (1, s. 76—117) Je nepopierateľným faktom, že v ideologickom boji medzi socializmom a kapitalizmom má významnú úlohu i boj dvoch protikladných filozofických svetonázorov — marxisticko-leninského a idealistického. Filozofia sa nikdy neodištancovala od boja ideí, „filozofia nestojí mimo svet, rovnako ako mozog neexistuje mimo človeka“ (Marx). Poslaním marxisticko-leninskej filozofie je okrem iného viesť neustály boj s nemarxistickými, buržoáznymi, marxizmu cudzími názormi. V tejto súvislosti E. Duda správne konštatuje, že „marxizmus-leninizmus odhalil skutočnú podstatu idealizmu, jeho triedne a gnozeologické korene; idealistickú filozofiu hodnotí ako svetonázor, ktorý slúži zaostalým, odumierajúcim silám spoločnosti, ako spojenca náboženstva a prostriedok na ochranu najreakčnejších tried“. (1, s. 77) Toto

odhalenie podstaty idealizmu otvorilo marxizmu-leninizmu i možnosti boja proti idealizmu — „idealizmus nemožno prekonať len teoreticky — to nie je len úloha poznania, ale predovšetkým *skutočná životná úloha* (podč. A. K.), ktorú predmarxistická filozofia nemohla vyriešiť práve preto, že idealizmus a boj proti nemu pokladala za teoretický problém“. (1, s. 84)

Autor v tejto súvislosti poznamenáva, že „marxizmus zdôrazňovaním určujúcej úlohy praktickej stránky boja proti idealizmu a náboženstvu nikdy nezmenšoval význam teoretického aspektu; idealizmus neodumrie sám od seba — boj proti nemu je zákonitosťou a upevňuje sa v ňom dialektický a historický materializmus, preto podceňovať teoretickú stránku boja bolo by hrubou chybou“. (1, s. 85)

Analýza otázok úlohy prírodných vied v boji proti idealizmu a metafyzike umožňuje autorovi zamýšľať sa nad problematikou škodlivosti idealistického svetonázoru vo vedecko-technickej činnosti a spoločensko-historickej praxi. Autor správne konštatuje, že „antihumánnosť idealistického svetonázoru a vedy tvoria v kapitalistickej spoločnosti nerozlučnú jednotu a sú výsledkom a prejavom idealistického chápania sveta a vedy, praktického využívania vedy a svetonázoru na vykorisťovateľské ciele“. (1, s. 94) Popieranie poznateľnosti zákonitostí prírody a spoločnosti nevyhnutne vedie k zavrnutiu vedy, k zbaveniu jej sociálneho významu, dosahu a nosnosti. „Ani jedna vedecká disciplína sa nemôže uzavrieť do úzkeho rámca svojho predmetu a metódy; jej závery majú spravidla širší význam a dosah — využívajú sa na prehĺbenie všeobecného vedeckého chápania sveta, na jeho filozoficko-svetonázorové objasnenie“ — (1, s. 94) — uzatvára autor.

Zaujímavé myšlienky pertraktuje autor, zamýšľajúc sa nad novými ten-

denciami rozvoja vedy vo vzťahu k marxisticko-leninskému svetonázoru, nad otázkami sociálnej zodpovednosti vedca, humanizmu, morálky. (1, s. 120 až 142) Vzhľadom na to, že v ostatnom čase prebieha vo vede množstvo zmien, ako je zmena predmetu skúmania, zmena štruktúry, kategoriálneho aparátu atď., autor akcentuje, že je na jednej strane „nevyhnutné posilniť a zdokonaľiť pojmový a kategoriálny aparát vedeckých poznatkov, ktorých všeobecný základ tvorí práve marxisticko-leninská filozofia“ (1, s. 121) a na strane druhej „mnohé vedecké pojmy a princípy, všeobecné metódy výskumu a teórie prerastajú rámec vied a vyžadujú adekvátnu filozofickú interpretáciu“. (1, s. 121)

E. Duda v tejto súvislosti správne vystihuje poslanie filozofie, jej pojmového a kategoriálneho aparátu, metód výskumu, ktoré „odstraňujú jednostranné tendencie k absolutizácii špeciálnych vied, k stavaniu jednej vedy proti druhej a eliminujú nezdôvodnené pretenzie k metodologickej expanzii rôznych druhov redukcie a iné“. (1, s. 121)

Záverečná časť práce je venovaná otázkam významu vedeckého svetonázoru pri budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti. (1, s. 146—169) Akcent kladie autor na problematiku spoločenského pokroku a v tej súvislosti venuje pozornosť večne aktuálnym otázkam všestranného rozvoja osobnosti a komunistickej výchove ako programu formovania osobnosti socialistického človeka, ktoré je v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti procesom objektívnym, nevyhnutným, vyplývajúcim zo zvláštností vzniku novej komunistickej spoločnosti. Dôležitá úloha v tomto procese patrí komunistickej výchove ako zložitému a náročnému procesu. Ako konštatuje aj sám autor, na formovaní osobnosti sa nemalou mierou

podieľa komunistická morálka, ktorú, slovami E. Dudu, „možno skúmať ako logické zavŕšenie najlepších tradícií a morálnych noriem predchádzajúcich generácií; zahrňuje základné všeobecné morálne normy, ktoré vypracovali ľudové masy v tisícročnom boji proti sociálnemu útlaku“. [1, s. 164]

Autor v týchto súvislostiach v závere práce upozorňuje na to, že „komunistická výchova nemá nič spoločné s „manipuláciou“ ľudí — [o manipulácii masami možno hovoriť len tam, kde sa proces spoločenskej výchovy podriaďuje ideológii, ktorá je robotníckej triede cudzia, keď sa masám vnucuje taký svetonázor, ktorý dáva skreslené predstavy o vonkajšej skutočnosti].“ [1, s. 168] Okrem toho za dôležitý moment procesu formovania ľudí považuje autor nielen výchovu, ale aj sebvýchovu. „Jednotlivec si môže predovšetkým vlastnou aktívnou činnosťou osvojiť a rozvinúť svoju spoločenskú podstatu; vychovávať seba

znamená zúčastňovať sa na formovaní vlastného duchovného sveta, spôsobu praktického, materiálneho konania.“ [1, s. 168] Sebvýchova človeka ho však mení na vychovávateľa, teda v súlade s Marxovým konštatovaním, že „okolnosti menia ľudí a že sám vychovávateľ musí byť vychovávaný; zhodu menenia okolností a ľudskej činnosti, čiže sebaapremeny možno poňímať a racionálne pochopiť len ako revolučnú prax“. [3, s. 207—208]

Ak máme záverom zhodnotiť prácu E. Dudu, môžeme iba konštatovať, že ide z marxisticko-leninských pozícií o prepracovanú analýzu filozofických otázok svetonázoru, vedy, človeka, morálky, praxe, pri riešení ktorých autor postupuje logicky a dôsledne. Používa jasný a prístupný jazyk, takže prácu možno odporučiť nielen filozoficky orientovaným čitateľom, ale i takým, ktorí sa s danými otázkami stretávajú v každodennom živote.

Anna Klimeková

LITERATÚRA

1. DUDA, E.: Svetonázor, veda, spoločenská prax. Bratislava 1980.
2. LENIN, V. I.: Spisy 10. Bratislava 1957.
3. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy 1. Bratislava 1977.

SÚČASNÁ BURŽOÁZNA FILOZOFIA A NÁBOŽENSTVO

Sovremennaja buržoaznaja filosofija i religija. Red. A. S. Bogomolov, Politizdat, Moskva 1977, Pravda, Bratislava 1979, 450 s.

Nakladateľstvo Pravda realizovalo veľmi dobrý edičný čin, keď na sklonku roku 1980 vydalo slovenský preklad kolektívnej monografie *Súčasná buržoázna filozofia a náboženstvo*. Ide o prácu, ktorá v tematickej štruktúre našej domácej filozofickej tvorby i prekladovej filozofickej literatúry pokrýva biele miesto a nášmu odbornému čitateľovi, ako aj širšiemu okruhu čitateľov poskytuje bohaté informácie

o súčasných trendoch svetonázorovej orientácie základných smerov buržoáznej filozofie, pričom robí i základnú filozofickú kritiku. Ak sme doteraz boli väčšinou zvyknutí na všeobecné konštatovanie svetonázorového regrese v buržoáznej filozofii obdobia imperializmu na rozdiel od progresívnej orientácie buržoáznej filozofie obdobia klasických buržoázných revolúcií, tak kniha, ktorej venujeme pozornosť,